

EUHARISTIJA — PASHALNO OTAJSTVO

Dr ADALBERT REBIĆ

(Prikaz knjige *François-Xavier Durwell, L'eucharistie sacrament pascale, Ed. du Cerf Paris 1980. Stranica 214.*)

François-Xavier Durwell već se davno proslavio svojim teološkim djelom o Isusovom uskrsnuću (*La résurrection de Jesus, mystere de salut*). Sada je napisao drugo vrlo opsežno teološko djelo, i to o euharistiji. O euharistiji u novije vrijeme mnogi raspravljaju. O njoj se zapravo nikad ne može sve izreći. Svako pokoljenje pokušava na svoj način tumačiti i shvatiti staru istinu o Kristovoj prisutnosti među svojima po otajstvu euharistije.

Danas teolozi o otajstvu euharistije mogu govoriti nešto drugačije nego nekada, budući da je danas znanost o čovjeku i povijesti mnogo uznapredovala. Danas kad je i u znanosti opet ovrednjen *simbol* i njegova upotreba ima novih teoloških djela koja pokušavaju dublje protumačiti taj *Simbol* par excellence. Historičari su posljednjih godina vrlo mnogo toga iz starih liturgija iznijeli na svjetlo. Ocrтали su povijesni razvoj teologije o euharistiji kroz stoljeća pa mi danas znamo mnogo više o tom razvoju nego su znali teolozi u vrijeme Tridentskog sabora, ili još i u prošlom stoljeću. Egzegeti su na posljatku studirali evandeoske tekstove o euharistiji sa zavidnom stručnjačkom vještinom. Nakon njihovih studija pojavljuje se večera Isusova pod sasvim novim svjetlom. S obzirom na euharistiju danas ima mnogo egzegetskih, teoloških i povijesnih predradnji, tako da je mnogo lakše objektivno iznositi teologiju o euharistiji nego je to bilo još početkom ovog stoljeća.

Pisac raspravlja o euharistiji pod teološkim, a nikako pod antropološkim ili povijesnim vidom. On je svjestan da se otajstvu euharistije, Isusove gozbe, može prići samo pomoću teologije. Euharistiju promatra u svjetlu Isusove pashalne večere i općenito u svjetlu pashalnog otajstva. Sam je pisac (u uvodu) svjestan da bi ponegdje morao dublje proslijediti razmišljanje i iznijeti logične zaključke. Međutim, on ne piše knjigu za teologe nego prvenstveno za one koji žele produbiti svoju vjeru u otajstvo euharistije.

U prvom poglavlju pisac pokušava pronaći ključ za razumijevanje euharistijskog otajstva. O njem se može raspravljati razumski. Ali to je drugotno. Prvotno o euharistijskom otajstvu treba razmatrati u duhu

vjere i ljubavi. Za razum euharistija je zagonetka. Čovjek prisustvuje večeri, gozbi, ima u njoj aktivni udio i izjavljuje da je to blagovanje žrtva i da je ta žrtva ona ista koju je Isus Krist prinio na križu. To je za razum teško shvatljivo. Tu treba vjere i ljubavi. Bez vjere i ljubavi euharistijsko otajstvo nitko ne može shvatiti. Ono je realnost samo za vjernika, samo za onoga koji zna ljubiti Isusa. Za svakog drugog ono nije ništa drugo nego nešto čudno, neobično, ako ne i nešto vrlo smiješno. Onima, naprotiv, koji vjeruju teologija pomaže steći svjetlo vjere koju samo Bog može zapaliti u duši vjernika. Teologija je kao znanost potpuno u službi vjere i vjernika. Ona pomaže vjernicima bolje i dublje shvatiti otajstva vjere.

Teologu se pružaju razni putevi do dubljeg razumijevanja euharistije. Ima ih koji su sasvim vanjski a ima i onih koji su nutarnji. Euharistija ima dva vida: ona je stvarnost ovog svijeta (kruh i vino) i ona je otajstvo, jer kruh i vino ovdje označuju mnogo više nego to mogu po svojoj tjelesnoj naravi. Kruh i vino ponazočuju, uprisutnjuju, označuju Isusa Krista, njegovu prisutnost.

Mnogi teolozi, u prošlosti i sadašnjosti, pokušavaju prići euharistiji vanjskim putem. Tako pokušavaju protumačiti euharistiju na temelju kruha i vina. Filozofsko-teološkim razglabanjem tih stvarnosti, kruha i vina, pokušavaju protumačiti pretvorbu kruha i vina u tijelo i krv Kristovu. Prema ovoj teoriji kruh i tijelo Isusovo na istoj su razini, supstancija kruha prelazi u supstanciju tijela. Promjena se zbiva na horizontalnom planu. Logički bi zaključak bio da euharistija onda i nije otajstvo vina i kruha, jer ono u euharistiji više ne postoji. Ali uskrsni Krist je drugačije naravi nego ovaj svijet. On je eshatološka punina, savršenost. A euharistija je otajstvo uskrsnog Krista. Odnos kruha i vina prema Kristu jest kao odnos zemaljskih stvarnosti prema eshatološkoj punini. A to se ne da uvrstiti ni u kakve Aristotelove kategorije. Kad Isus svojim učenicima nudi svoje tijelo i svoju krv, onda on — u pravilno shvaćenom biblijskom govoru — sebe daje učenicima. Skolastika je učinila pogrešku kad je »tijelo« i »krv« tumačila kao dvije stvarnosti, dvije materijalne supstancije koje je u otajstvu euharistije Bog pretvorio iz materijalne supstancije vina... Međutim, biblijska antropologija uopće ne poznaje takvu razdiobu čovjeka u neke materijalne supstancije, nego gleda čovjeka kao cjelinu: po tijelu čovjek je upućen na svijet, upućen prema drugim ljudima, saopćava se drugima, on je osoba. Isto je i po krvi. Tijelo i krv u biblijskom govoru označavaju cijela čovjeka, čovjeka sa svim njegovim odnosima prema svijetu. Uskrsni Krist je središnje otajstvo naše vjere, izvor i sinteza kršćanske stvarnosti. Naravno je da euharistija onda bude skladna s puninom otajstva. Euharistija mora biti izvor jedinstva misli kao što je princip zajedništva među vjernicima. A u skolastičkoj interpretaciji transsupstancija je odveć izolirani blok. Posvećenje euharistije nema kod njih ni analogije s utjelovljenjem i s uskrsnim Kristom, ni s vjernicima koji su također »tijelo Kristovo«. Čak ono nema ništa zajedničko ni sa samom euharistijom kao žrtvom. Danas se sve više i više čini da tumačenje pomoću transsupstancije vodi u slijepu ulicu. Uzimajući euharistijsko otajstvo iz otajstva i želeći ga protumačiti pomoću zemaljskih stvarnosti i filozofskih analiza, euharistijsko otajstvo biva lišeno otajstva. Ovo tumačenje je ipak u povijesti mnogima pomoglo da su shvatili stvarnost Kristove prisutnosti. Bez sumnje, povijesna uloga ovog

tumačenja je velika. Ali činjenica je i to da je to tumačenje u naše vrijeme postalo »depassée« (str. 17).

Upravo zato ima teologa koji danas pokušavaju na druge načine protumačiti to otajstvo. Tako ga neki tumače pomoću *dara kruha i vina*. Kruh i vino smatraju darom koji je Isus dao svojim vjernicima koji njega ljube i u nj vjeruju kao u Mesiju, u Krista. Ovaj je vid znatno dublje antropološki nego onaj prvi. No to tumačenje ništa ne doprinosi samim euharistijskim elementima, nego Kristu i vjernicima. Krist i vjernici daju »novi smisao« kruhu i vinu. Kruh i vino su simbol Krista. U svom izlaganju uzimaju u pomoć primjere osobito iz zaručničkog i bračnog života. Poljsko je cvijeće obična hrana za stado koje po tom cvijeću brsti, za djevojku naprotiv kojoj zaljubljeni mladić donosi cvijeće ono nije hrana nego predstavlja srce onog zaljubljenog mladića. Kad Isus veli na posljednjoj večeri: »Uzmite i jedite! Ovo je moje tijelo koje se za vas predaje«, želi svojim pokazati ljubav, želi svojim dati svega sebe. Taj kruh je samo simbol te Isusove ljubavi, tog Isusovog darivanja, njegove žrtve za nas. Taj kruh koji uzimamo u euharistiji više nije kruh za jelo, nego je to sam Isus u našoj sredini. Taj kruh je simbol Isusa prisutnoga. Materijalni su elementi ostali isti i poslije pretvorbe, ali oni imaju drugo značenje, imaju drugu svrhu. Dakako za onoga koji vjeruje. Onaj koji ne vjeruje i euharistijski kruh uzima kao i svaki drugi kruh. Za onoga koji ne vjeruje i ne ljubi taj euharistijski kruh nema nikakvo značenje, nikakvu svrhu. — Ovo je tumačenje mnogo bliže suvremenu čovjeku. Ono priznaje prisutnost Kristovu i ne niječe stvarnost kruha i vina. Ali i ovo tumačenje dolazi u tijesnac kad smatra da je protumačilo otajstvo euharistije, kad smatra da je ljudima dalo ključ za razumijevanje otajstva euharistije. No, ono je pokušalo samo s jedne strane ilustrirati to otajstvo. Pokušalo mu se približiti. Euharistija jest simbol, ali *stvarni* simbol, u onom smislu u kojem se veli da je tijelo simbol čovjeka, izraz njegove nutrine i organ njegove integracije u svijetu. Teorija transsignifikacije samo je ilustracija euharistijskog otajstva.

Drugi su opet pokušali euharistiju protumačiti pomoću zajednice i blagovanja. Euharistija je »dijeljenje riječi i kruha«. Svako je zajedničko blagovanje simbol koji označuje i ostvaruje uzajamnu prisutnost, prema onoj Pavlovoj: »Budući da je samo jedan kruh, mi svi smo jedno tijelo, jer smo svi mi dionici jednoga kruha!« (1 Kor 10,17). Isus bi bio pozivatelj u zajedništvo, na gozbu. Na gozbi on se daje svojoj braći. Ovo tumačenje ne oduševljava mnoge.

Zato neki u pomoć uzimaju žrtve Staroga zavjeta. To su činili već neki teolozi u vrijeme kontrareformacije protiv protestanata. U svjetlu starozavjetnih žrtava tumačili su da su pretvorbene riječi mač kojim se žrtvuje Krist, kojim se rastavlja njegovo tijelo od njegove krvi (tijelo na jednu stranu, krv na drugu — eto žrtve!). Govorilo se još i o Kristovoj žrtvi kao takvoj uslijed toga što je Krist tu sveden na otajstvo i dan vjernicima za hranu, dakle uništen, potrošen... Danas je ta teorija za gotovo sve teologe nešto što užasava. A povrh toga u sebi je inkohherentna.

Ima ih koji euharistijsko otajstvo shvaćaju pomoću žrtveničkog simbolizma. Većina suvremenih teologa pokušava euharistijsku žrtvu protumačiti pomoću simbolizma upotrijebljenih elemenata, riječi, gesta... Kristova je žrtva jednokratna. Euharistijska je žrtva stoga na području

znaka (kao što je uostalom svaki sakrament na području znaka). Euharistijska žrtva predstavlja jedinstvenu Kristovu žrtvu, žrtvu koja pripada prošlosti. Kruh, znak žrtvovanog tijela, vino, znak prolivene krvi, riječi i geste koje također nešto označuju, ponazočuju proslavljenog Krista danas, tu među nama, zahvaljujući znaku koji nam predstavlja njegovu smrt na križu. U tom tumačenju žrtva je Kristova spašena ali na štetu žrtveničkog realizma euharistije. Misna žrtva u tom tumačenju ne umnožava žrtvu Kristovu. Euharistijski je simbol, znak neke vrste retrovizor: prošlost čini sadašnjošću. Ni takva teologija ne bi mogla opstati. S jedne strane tvrdi svu istinu Kristove prisutnosti koju predstavlja euharistija kao stvarni simbol, a s druge strane izjavljuje da je žrtva samo »represente« (str. 23), »ponovno predstavljena«. Euharistijski je kruh doista »tijelo koje se za nas predaje«, kalež s vinom jest krv za nas prolivena. Krist je žrtvovan ukoliko je prisutan u euharistiji. Euharistija je sakrament sjedinjenja s Kristom u njegovoj žrtvi. Crkva mora doprijeti do Krista, postati s njime jedno tijelo ondje gdje se ostvaruje spasenje. A spasenje se ostvaruje u smrti Kristovoj, u proslavljenju Kristovu. »U smrt smo Kristovu kršteni« (Rim 6,3), »njime smo i uskrsnuli«! (Kol 2,12). Smrt je Isusova spasenje ljudima samo ukoliko je ona u odnosu prema Isusovoj slavi.

Ima ih, osobito među egzegetima, koji analogiju s otajstvom euharistije vide u spomenčinima Staroga zavjeta. Prema Lk 22,19 i 1 Kor 11,24 Isus je ustanovio euharistiju kao spomenčin: »Ovo činite meni na spomen!« Euharistija je gozba pashalnog janjeta... U Starom je zavjetu postojala »trajna ustanova« pashalne večere (usp. Izl 12,14). Pashalno je blagovanje spomenčin. Podsjeća na povijesno oslobođenje, dapače to oslobođenje posadašnjava: povijesni Egzodus postaje sadašnji egzodus. Svako pokoljenje smatra se dionikom Izlaska (usp. Izl 13,8)... Pashalna večera kao spomenčin, osim što podsjeća i posadašnjuje, upućuje i na budućnost, anticipira eshatološku buduću stvarnost. Doista, u ovim se elementima kršćanski i židovski spomenčin poklapaju. I euharistija je spomenčin koji podsjeća, posadašnjuje i anticipira buduću. No i ovdje valja reći ono što smo rekli s obzirom na tumačenje euharistije kao simbola prisutnosti Kristove: starozavjetni spomenčini objašnjavaju, ilustriraju, ali ne daju konačni odgovor na pitanje euharistijskog otajstva kao otajstva.

Upravo zato pisac pokušava odgovor naći drugim putem, nutarnjim putem, to jest želi otajstvo euharistije tumačiti upravo kao otajstvo. Za Isusove suvremenike sva je Biblija proročki ukazivala na Isusa, ali ni jedan suvremenik nije isključivo tim putem došao do Isusa. Bibliju su čitali, kako Pavao veli, svezanih očiju (usp. 2. Kor 3,4—15). Oči se otvaraju onog trenutka kad se čovjek obrati Gospodinu, jer »Gospodin je Duh« (usp. 2 Kor 3,17). Čovjek može to otajstvo prihvatiti i shvatiti kao otajstvo samo u »Crkvi« koja je »tijelo Kristovo«. Izvan Crkve nema shvaćanja tog otajstva, Crkve nema izvan euharistijskog otajstva. Za onog koji nije »u Crkvi« euharistijsko otajstvo nije nikakvo otajstvo. Euharistiju možemo razumjeti u vjeri Crkve, u vjeri u Isusa proslavljenog, u Isusa koji će doći suditi žive i mrtve, u vjeri u eshatološko dovršenje. I upravo tim putem ide pisac: otajstvo euharistije strogo uzima kao otajstvo i tumači ga u svjetlu vjere Crkve kao zajednice Kristovih vjernika predvođene apostolima i učenicima Isusovim.

U drugom poglavlju tumači pashalno otajstvo u odnosu na euharistiju. Pisac upravo u svjetlu pashalnog otajstva želi protumačiti otajstvo euharistije. Zato tom otajstvu poklanja posebnu pozornost i, dakako, mnogo stranica. Dosad smo iznosili zapravo samo problematiku. Sada bi valjalo slijediti pisca u njegovu napornom rješavanju te problematike.

Već od samih početaka kršćanska misao povezuje pashalno otajstvo s otajstvom euharistije. Pashalno otajstvo jest otajstvo smrti, uskrsnuća i prisutnosti Gospodinove u ovom svijetu u isti mah. Iz otačkih tekstova (usp. Ignacija Antiohijskog, Ciprijana i druge oće poslije njih) jasno slijedi da je euharistijsko otajstvo pashalno otajstvo. Odnos euharistije prema smrti i uskrsnuću Gospodinovu spada u samu bit sakramenta euharistije. Isus je ustanovio euharistiju u okviru židovske pashalne večere — i na temelju židovske pashalne večere. Osobito Ivan u svom Evangelju naglašava pashalni karakter euharistije. Prema Ivanu zapravo sav je život Isusov hod prema uskrsnuću. Kruh s neba koji Isus obećaje dati pripada pashalnom otajstvu (usp. Iv 6,61s). Tijelo koje Isus nudi za hranu spada u red »duhovnih« stvarnosti (Iv 6,63). »Duh je onaj koji oživljava, a tijelo ne vrijedi ništa!« (Iv 6,63). Kruh je »tijelo Sina čovječjega« (6,53), tijelo proslavljenog Gospodina iz eshatoloških vremena, iz vremena uskrsnuća mrtvih (Iv 6,51.54.58). Euharistija spada u otajstvo smrti i slave Isusove. Za sv. Pavla euharistija je »gozba Gospodinova«, »kalež Gospodnji«, »tijelo i krv Gospodnja«, »stol Gospodnji« (usp. 1 Kor 10,21; 11,20.27). A naslov »Gospodin« Pavao daje uskrsnom Isusu (Rim 10,9; Fil 2,9s). U euharistiji »hrana« je »duhovna« a ne materijalna (1 Kor 10,3), spada u svijet uskrsnuća, u svijet eshatološkog dovršenja. U taj svijet spada Isus-duh (usp. 1 Kor 15,45); uskrsnuo u duhu (Rim 8,11), Gospodin-Kyrios (2 Kor 3,17s). Euharistija je otajstvo oživljelog tijela i tijela koje oživljuje druge. Za Pavla pojam euharistijskog tijela veže se uz pojam uskrslog tijela (usp. L. Cerfaux, *Le Christ dans la théologie de saint Paul*. Paris 1951, str. 214).

Drugi vatikanski sabor s punim je pravom stoga govorio o euharistiji kao o »spomenčinu smrti i uskrsnuća... kao o pashalnoj gozbi« (usp. SC 47, 102, 106. AG 14. UR 22. PO 4). Euharistija sadrži u sebi »Krista, naš vazam-pashu, tijelo koje je po Duhu oživljeno i u Duhu druge oživljuje« (usp. PO 5). Liturgija stoga s pravom također imenuje euharistiju »pashalnim otajstvom« (»vazmeno otajstvo«), »sakramentat Kraljevstva Božjeg« (vidi molitve u uskrsno vrijeme).

Eto, to je sakramentat euharistije: sakramentat-otajstvo Krista u njegovoj smrti, u njegovu uskrsnuću, u njegovu ponovnom dolasku u sadašnjosti i u budućnosti, otajstvo Krista u otajstvu pashalnom-vazmenom. Dakako, treba pravilno shvatiti i pashalno otajstvo. U prošlosti je teologija kao hipnotizirana stalno promatrala otkupljenje u slici plaćanja nekog duga: Isus je platio Ocu dugove za nas, »zadovoljio je« svog Oca. U tom kontekstu se spasenje promatra kao neka trgovinska vrijednost, kao neka prometna stvar. A prema Svetom pismu čovjek se morao pomiriti s Bogom a ne obratno (usp. Rim 5,10. 2 Kor 5,19. Kol 1,20—22). Prema tom tumačenju Isusova smrt ne bi bila dovršenje njegova života, spasenje ne bi bilo »novo stvaranje«, kršćanstvo ne bi bilo drugo nego religija grijeha i zadovoljštine za grijeh... Ovo tumačenje ne može izdržati svetopisamske izjave. Radosna vijest koju su naviještali apostoli ne tiče se prvotno

oproštenja nego Isusa kojega je Bog uskrisio i nama poslao, koji nam neprestano podjeljuje oprostjenje i spasenje (Dj 3,26). »I mi vam navješćujemo Radosnu vijest da je obećanje dano našim ocima ispunio Bog nama, njihovoj djeci, uskrisivši Isusa kako stoji pisano...« (Dj 13,32). Isus ne samo da nam je privrijedio spasenje, nego on je u osobi spasenje: u njemu se zbililo i dovršilo spasenje. »On je za nas postao mudrost Božja, pravednost, posvećenje i otkupljenje« (1 Kor 1,30). Bogu se svjidelo da u *Kristu slave* (tes doksas) »tjelesno nastani« »svu puninu božanstva« (usp. Kol 1,19 i 2,9s). I prema Ivanovu evanđelju spasenje se zbililo u Riječi Božjoj koja je postala tijelo: u njemu je slava i od te slave smo i mi dio primili. Prema Ivanovu evanđelju sav zemaljski život Isusov zapravo je otajstvo »humanizacije« Boga, »počovječenje« Boga.

Središnja misao pashalno-vazmenog otajstva jest: Isus je u svojoj smrti i uskrsnuću spasenje u osobi. To je »događaj« spasenja u osobi. Spasenje se dogodilo. Ono se još uvijek događa. Taj je događaj trajan, vječan. Isus živi. »Sjedi zdesne« Ocu. Za nas kod Oca, kod Boga, posreduje. Upravo je stoga pashalno-vazmeno otajstvo i eshatološko otajstvo. Euharistija je otajstvo Krista koji se po svom vazmu (po svojoj pashi) uprisutnjuje u Crkvi, njoj se nudi, u smrti u kojoj je proslavljen. Crkva je prisutnost tog Isusovog pashalnog-vazmenog događanja. U tome se sastoji bit pišćeva tumačenja euharistije.

U nastavku pisac pokušava protumačiti razne vidove pashalnog otajstva i dosljedno tomu razne vidove euharistijskog otajstva. Za nj je euharistija prije i iznad svega *prisutnost*. Danas teolozi vole isticati druge vidove euharistije: ona je zajedničarsko blagovanje, svetkovina bratstva, gozba, zajednica hvale Bogu, hrana za vječni život... Ali iznad svega ona je *prisutnost* (usp. J. Betz, *Eucharistie als zentrale Mysterium*, u *Mysterium salutis*, IV, 2, Einsiedeln 1973, str. 267: »pojam prisutnosti omogućuje nam dokučiti svu puninu sakramentalne stvarnosti«) Euharistija je spasenjska paruzija Gospodina Isusa. U svojem uskrsnuću Isus kao proslavljeni Gospodin dolazi k nama. On je »uskrsnuo« radi nas (2 Kor 5,15). To isto biva i u euharistiji: Isus dolazi k nama, daje se nama, prisutan je radi nas. Da nas nema, ne bi bilo euharistije, ne bi bilo ni uskrsnuća Isusova. Zapravo, euharistija i nije jedini način njegove prisutnosti među nama. On je prisutan i po svom temeljnom otajstvu, to jest po Crkvi koja je njegovo tijelo (Ef 1,22s), po apostolima koji su posrednici evanđelja (2 Kor 2,14—16; 4, 10—12), po Riječi Svetoga pisma i po autentičnom propovijedanju Riječi... Sve su to putovi njegova dolaska k nama, oblici njegova pojavka među nama, mjesta uskrsnog susreta s njime. Dakako, euharistija je od svih ovih puteva, od svih ovih načina, od svih ovih mjesta Isusove prisutnosti najodličnije otajstvo njegove prisutnosti. »Dolazim k vama. Još malo, i vidjet ćete me!« (Iv 14,18.28; 16,16).

Euharistija je simbolička prisutnost Isusa u svijetu. Prisutnost proslavljenog Gospodina u kojem »stanuje tjelesno sva punina božanstva« zbiva se po simbolu i kroz simbol. U euharistiji ne vidimo, ne dodirujemo Isusa kakav on doista jest. To ćemo moći činiti tek onda kad i mi dođemo u »eshaton«, u naše dovršenje, k Bogu (usp. 1 Iv 3,2). No *simbol* treba pravilno shvatiti. Simbol je povezivanje dviju stvarnosti. Ima takvih simbola u kojima to povezivanje čini ljudski um. Ima takvih simbola u kojima je to povezivanje učinio sam Bog, i ono je stoga stvarno. Takav je simbol

sredstvo »integracije« nekog bića u ovom svijetu. Isus je naravno kao »punina božanstva«, kao »proslavljeni Gospodin« nazočan u svijetu — i više nego mi svojim tijelom i po svojem tijelu. No vidljivo je prisutan »pod prilikama Crkve«, pod »prilikama tijela svojih učenika«: po njima on je vidljiv i opipljiv ljudima, svijetu (usp. Rim 10,14; Lk 10,16), »pod prilikama kruha« i »pod prilikama vina«. Kruh i vino su simboli, sakramentalni, otajstveni znakovi. Uostalom, svaki je sakrament vidljivi znak koji ljudima posreduje nevidljivu božansku stvarnost. To je i euharistija.

Da li je Isus *tjelesno* prisutan u euharistiji? I to treba pravilno shvatiti. Isusov novi život poslije uskrsnuća nije život *duše* koja nadživljuje tijelo. To je život *čovjeka* koji je umro na križu i kojeg je Bog *izbavio iz smrti, uskrisio ga*. Uskrisavalački čin Božji jest vrhunac utjelovljenja: Bog »tjelesno nastanjuje u Isusu svu puninu božanstva« (Kol 2,9). No, uskrsli Isus je tjelesan više nego je to bio dok je bio u ovom svijetu svojim »tjelesnim« tijelom. Tijelo je stvarnost po kojoj se čovjek nalazi u ovom materijalnom svijetu. A više nego itko Uskrli je prisutan ne samo u ovom svijetu, nego u čitavom svemiru. (usp. Ef 4,10). To »tijelo« po kojemu je Isus Gospodin prisutan u svem svemiru, pa i u našem svijetu, jest »otajstveno«, »duhovno« (usp. Kor 15,45). A stvarnosti duhovne o kojima govori Sveto pismo stvarnije su nego ikoja druga stvarnost. U tom pogledu euharistija je tijelo Kristovo — ali ne neko »bestjelesno« tijelo. Nije ni tijelo po kojemu je on prisutan u svem svemiru, jer »sve u njem postoji« (Kol 1,17). On se ne združuje s kruhom i s vinom, s Crkvom, s vjernicima kao duša koja uzima tijelo. Euharistija je tijelo Gospodnje koje se za nas predaje. Ona je njegova krv koja se za nas prolijeva (Iv 6). Isus u svoje produhovljeno, eshatološko tijelo uzima kruh i vino da bi se mogao vidljivo pojaviti u ovom svijetu. Euharistija je »duhovni« kruh (1 Kor 10,4), kruh po kojemu se Gospodin daje svojim vjernicima i spašava ih.

U nastavku (str. 55—66) pisac tumači otajstvo otkupiteljske smrti Isusove koju euharistija ponazočuje. To je smrt u slavi (Lk 22,16; Mk 14,25), smrt u kojoj je Isus već proslavljen, smrt koja je ovjekovječena u slavi (to osobito naglašava Ivan u svome Evanđelju: Iv 19,37; 19,30; 1, 29; 3,5; 7,37—39; 17,19 i drugdje). Ta smrt se ovjekovječuje i u euharistiji. Euharistija je ponazočena smrt Isusova. Zato je ona žrtva, prisutnost Isusove žrtve.

Posebni je vid euharistije *komunitarni* odnosno zajednički vid. Njemu pisac posvećuje stranice 66—75. Euharistija je »stol Gospodnji«, »večera Gospodnja«, »lomljenje kruha«. Domet Isusove posljednje večere možemo razumjeti ako imamo pred očima njezinu pretpovijest. U mentalitetu Isusovih suvremenika svako je blagovanje bilo svečani čin, obred sklapanja i stvaranja bratstva. Kad je Židov — otac obitelji — blagoslivljao, lomio i dijelio kruh svojimima, vršio je čin »pričešćivanja«, čin po kojemu su svi članovi obitelji postajali *jedno među sobom i jedno s Bogom* u čije je ime kruh blagoslovljen. Taj simbolizam je nadahnuo Pavla kad je pisao: »Čaša blagoslova koju blagoslivljamo, nije li zajedništvo... kruh koji lomimo, nije li zajedništvo? (usp. 1 Kor 10,16) Zajednička gozba na naj-savršeniji način Židovima simbolizira mesijanski dar. »Blago onomu koji bude na objedu u kraljevstvu Božjem!« uskliknuo je farizej. A Isus je odgovorio prispodobom pozivanja na svečanu večeru (Lk 14,15—24) Budući da je Židovima zajedničko blagovanje bilo simbol Kraljevstva

Božjeg, farizeji su se ljutili na Isusa što jede s grešnicima (Mk 2,16), što naime otvara Kraljevstvo božje onima koje su oni kao predstavnici službene židovske Crkve isključili, »ekskomunicirali« iz zajedništva vjerskog života. U tom je pogledu i čudesno umnažanje kruha vrlo znakovito i značajno (usp. I. de la *Potterie*, *Le sens primitif de la multiplication des pains*, u zborniku *Jésus aux origines de la christologie*. Gembloux 1975 str. 303).

To zajedništvo koje Isus u euharistiji stvara s ljudima ima mnoge vidove: prije svega to je žrtveničko zajedništvo (po euharistiji vjernici se združuju sa žrtvom Isusovom), eshatološko zajedništvo (po euharistiji vjernici prodiru u budući svijet), zajedništvo paruzije Isusove.

U III. poglavlju (str. 77—117) pisac raspravlja o pashalnom-vazmenom porijeklu euharistije. Raspravlja o pitanju kada je i kojim riječima Isus ustanovio euharistiju. Pisac pokušava protumačiti kako je Isus ustanovio euharistiju svojim uskrsnućem od mrtvih. Tu se dogodilo spasenje. U tom kontekstu raspravlja i o različitim načinima Isusove prisutnosti u euharistiji (109—114). U euharistiji Isus je sav prisutan. U skolastičkoj teologiji »tijelo« označuje ono što se u čovjeku razlikuje od »duše«, a krv je »liquidum« koji ispunja tijelo, dakle to su dvije materijalne, neosobne stvarnosti. Za Židova, naprotiv, »tijelo« označava čovjeka u njegovoj punini, osobu u njezinim tjelesnim izražajnostima naizvan, prema svijetu. Kad Isus veli »To je tijelo moje koje se za vas predaje (1 Kor 11, 24), misli na sebe koji se predaje u smrti za čovjeka. »Ovo je moja krv Saveza koja se za vas prolijeva!« (1 Kor 11, 25 i Mk 14, 24) — tu riječ »krv« nema samo biološko značenje nego sveopće značenje: označuje Krista koji umire i dariva se za ljude. Što se tiče skolastičke razlike između supstancije kruha i njezinih akcidenata, ovo tumačenje je mimoilazi. Kruh i vino su naprosto kao takvi simbol — i to stvarni simbol — Kristove prisutnosti. I treba ih štovati (usp. E. Pousset, *L'Eucharistie, présence réelle et transubstantiation*, u časopisu *Recherche des Sciences Religieuses* 54 (1966) 204—209). Euharistija je stvarni, realni simbol, gdje se označeni ne može od označavajućeg — prilike — odijeliti. Znak je prisutnost. Vanjština je dio otajstva. Sav je kruh i sve je vino »euharistizirano«, postalo je znak prisutnosti Isusove, posrednik neposrednog zajedništva s Isusom koji je kruh vječni, vino novo. I sve dok traje taj kruh i to vino, oni su otajstveni znaci.

U IV. poglavlju (117—142) raspravlja o euharistijskom slavlju: o načinu slavljenja euharistije i o onome tko slavi euharistiju. U V poglavlju raspravlja o Crkvi koja kao takva poglavito slavi euharistiju. Ova dva poglavlja (kao i VI poglavlje o euharistijskom magisteriju-učiteljstvu) nisu od neke teološke značajnosti, pa ih ovdje zbog pomanjkanja prostora ne prikazujemo.

Pisac na kraju priznaje da je o euharistiji govorio onako kako je to on najbolje mogao. Ima i drugih načina — možda i boljih — da se protumači euharistija. Možda je najbolji onaj način kojim svećenik podiže posvećeni kruh i posvećeni kolež i poziva zajednicu da izreče, da ispovijedi svoju vjeru u to otajstvo. Bolje i savršenije razumijevanje euharistije jest i ono kad vjernik poslije toga izgovara: »Tvoju smrt, Gospodine, navješćujemo, tvoje uskrsnuće priznajemo, tvoj ponovni dolazak iščekujemo!« Veliko je doista to otajstvo naše vjere!